

Izvorni znanstveni rad
UDK 316.752–053.5(497.5):268
371.2:268
316.644–054.5(497.5):[316.752:268]
Primljeno 9/2000.

BITNE VREDNOTE U ODGOJU MLADIH NARAŠTAJA S POSEBNIM OSVRTOM NA ŠKOLSKI VJERONAUKE

Alojzije HOBLAJ – Gordan ČRPIĆ, Zagreb

Sažetak

Ovo stoljeće obilježeno je aktualnošću vrednota naročito na odgojno-obrazovnom području. Zato se ovaj članak temelji na empirijskom istraživanju o mišljenju populacije u Hrvatskoj s obzirom na pitanje »što bi djeca trebala učiti kod kuće«. Po rezultatima se utvrdila sličnost između istraživanja u Hrvatskoj i ostalih europskih istraživanja. No, postoji i jedna razlika vrijedna pozornosti: u Hrvatskoj je dobivena pozitivna korelacija (iako sa stanovitom negativnom tendencijom, naročito kod mladih) između tradicionalnih vrednota i vrednota koje su usmjerene na razvoj individualnosti; vrednotu vjere građani su smjestili na predzadnje mjesto. Također je utvrđeno da se katolici ne razlikuju od ostalih građana u svojem stavu prema spomenutim vrednotama, osim što u maloj razlici daju veću prednost vjeri, ali uz tendenciju opadanja te razlike kod mladih studenata i srednjoškolaca. Tu poruku valja prihvatiti prije svega kao izazov da se teološkom refleksijom upozori kako se vjeru ne može svesti samo na ljudske vrednote, jer ona po svojem izvoru nije ljudska kreacija. To ujedno znači i poziv da se po načelu cjelovitog razvoja mladih naraštaja uspostavlja takva ravnoteža među vrednotama po kojoj se nadilazi problem rangiranja vrednota. Za velik postotak građana u Hrvatskoj školski vjeronauk je poželjan školski predmet, iako je kod studenata i nešto manje kod srednjoškolaca prisutna tendencija sekularnog odnošenja prema školskom vjeronauku, tj. da on nije poželjan predmet u školi. U toj tendenciji treba prepoznati ono nastojanje koje je u Hrvatskoj već na djelu: odlučnost da se školski vjeronauk iz koncepcije župne kateheze profilira u predmet koji će, među ostalim, prije svega promicati odgoj za vrednote. Ta zamisao ima dobrih izgleda za uspjeh, jer ovo je istraživanje također utvrdilo da glavnim čimbenicima odgoja za vrednote mladih naraštaja, obitelji, Crkvi i školi, građani u Hrvatskoj daju vrlo veliko povjerenje.

Ključne riječi: vrednote, obitelj, Crkva, škola, odgoj, obrazovanje, vjeronauk.

Uvod

Na odgojno-obrazovnom području ovo stoljeće, posebice na prijelazu u XXI. stoljeće moglo bi se nazvati stoljeće »otkrića vrednota«¹. Naime vrednote su jedna od trajno prisutnih tema u suvremenim odgojnim znanostima, a zbog svog utjecaja na »idealnu sliku« u praksi one predstavljaju uporišnu točku odgojnog djelovanja, naročito u odgojno-obrazovnim ustanovama. U teorijskom premissljanju i u praksi danas se osjeća pojačana pozornost na odgoj za vrednote. Među uzrocima te pozornosti najčešće se spominju suvremene promjene do kojih su dovele različite vrste inovacija, fenomen pluralizma i relativizma, gubitak smisla života te jačanje fundamentalizma.

Upravo u tim promijenjenim društvenim prilikama ukazala se velika potreba za suradnjom među klasičnim čimbenicima socijalizacije, obrazovanja i odgoja – obitelji, škole i Crkve. Ta je suradnja posebice potrebna u djelu posredovanja vrijednosnog sustava mladim naraštajima, jer nijedan od spomenutih čimbenika nije više u stanju samostalno biti uspješan u službi toga osobnog i društvenog dobra. Suradnja pak pretpostavlja istovjetnost ciljeva, kako bi se zajedničkim djelom preventivno suprotstavljali neizbježnim negativnim utjecajima, uz dužnu pomoć demokratske vlasti koja stvara i jamči bitne uvjete za takvo djelo javnoga dobra, počevši od legislative. No, u toj suradnji valja voditi računa o specifičnoj naravi svakoga odgojno-obrazovnog čimbenika, po kojoj on komplementarno djeluje u zajedničkom djelu. Prije svega valja poštivati nepovredivo pravo i odgovornost obitelji na izbor odgojnih vrednota. Temeljem zakona, nadalje, škola ima pravo i dužnost da u suvremenom građanskom društvu kompetentno posreduje bitne vrednote². Legitimnost Crkve u suradnji odgoja za vrednote višestruko je utemeljena. Prije svega snagom nepovredivog prava roditelja. Izabirući za svoje dijete školski vjeronauk, roditelji u duhu crkvenog zajedništva povjeravaju također svoje neotuđivo pravo službenoj Crkvi (u pitanju sadržaja i osposobljenosti vjeroučitelja), dok su istovremeno sami protagonisti odgoja u vjeri na temelju sakramenta ženidbe (kao i temeljem obveze preuzete na krštenju svoga

¹ Zaslugom filozofa i sociologa (npr. H. Rickett, F.W. Nitsche, M. Scheller, N. Hartman) tijekom XX. st. termin *vrednota/vrednote* ušao je u opću upotrebu (usp. C. NANNI: »Valori«, u: J. M. PRELLEZO (ur.): *Dizionario di scienze dell'educazione*, Elle Di Ci / Società Editrice Internazionale, Torino, 1997., str. 1155.)

² »... zakon mora osiguravati školi legitimitet u vrsti opsegu i postupcima eksplicitnog odgojnog djelovanja... Škola zastupa visoke civilizacijske vrijednosti« (REPUBLIKA HRVATSKA / MINISTARSTVO PROSVJETE I ŠPORTA / PROSVJETNO VIJEĆE: »Osnova za ustroj školstva Republike Hrvatske«. (Prijedlog za javnu raspravu), u: Školske novine 51 (2000.), br. 24–25 /Prilog/, str. 18.

djeteta) kojim su postali »kućna Crkva«³ i »prvi odgojitelji« u kvaliteti (vrednosti) vjere svoje djece koja je neraskidivo povezana s ljudskim vrednotama⁴. Crkva, dakle, u cjelini (roditelji sa službenim dijelom) legitimno djeluje u školi preko vjeronauka kao nastavnog predmeta, čije je vlastito obilježje, među ostalim, također prenositi bitne vrednote mladim naraštajima⁵, za što se od svog osnutka (1984.) zalaže *Europski forum o školskom vjeronauku*⁶.

Formulacija naslova ovoga članka oslanja se na *Europsko istraživanje vrednota – 1999. u Hrvatskoj (EVS – 1999.)*. Njegova uporišna točka nalazi se u pitanju kvaliteta koje bi djecu trebalo učiti kod kuće (br. 49, vidi tablica I. i IV.). To se pitanje, zatim, logički povezuje komplementarnom suradnjom među klasičnim čimbenicima u odgoju za vrednote: *obitelj* (br. 1), *odgojno-obrazovni sustav* (školom) i *Crkva* (br. 58). Iako se u spomenutom istraživanju pitanje vjeronauka ne postavlja (prisutna je vrednota *vjere*), ono je, kao što je već u ovom uvodu istaknuto, implicite prisutno u komplementarnom odnosu obitelji, škole i Crkve na zajedničkom djelu – odgoju za vrednote.

U Hrvatskoj je tema o vrednotama u odgoju i obrazovanju ovih dana dodatno aktualna kako zbog javne rasprave o novom ustroju školstva⁷, tako i zbog medijskog pritiska kojim se u pitanje želi staviti konfesionalni školski vjeronauk. Po svemu sudeći tematika i problematika ovog članka je međunarodno i nacionalno aktualna.

³ »Roditelji u sakramentu vjenčanja primaju milost i odgovornost za kršćanski odgoj svoje djece kojoj svjedoče i ujedno prenose ljudske i vjerske vrijednosti«, koji se naziva 'istinskom službom' na temelju kvalifikacije obitelji kao 'kućne crkve'. (KONGREGACIJA ZA KLER: *Opći direktorij za katehezu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., br. 227)

⁴ »Roditelji su prvi odgojitelji u vjeri ... Obitelj kao 'mjesto' ima jedinstvenu povlasticu: prenosi evanđelje ukorjenjujući ga u kontekst dubokih ljudski vrijednosti.« (isto, br. 255)

⁵ »U ... vrijednostima koje pružaju ostali predmeti, školski vjeronauk polaže dinamični kvasac evanđelja i nastoji da doista može dodati i druge elemente znanja i odgoja kako bi evanđelje prošlo način razmišljanja učenika na području njihova odgoja i obrazovanja te da se usklađivanje njihove kulture provede u svjetlu vjere.« (isto, br. 73)

⁶ Jedan od utemeljitelja *Foruma*, Ulrich Hemel, podsjećajući da je školski vjeronauk jedna od rijetkih trajnih dijakonskih usluga Crkve milijunima učenika kojima prenosi bitne vrednote, na IX. zasjedanju (26. do 30. travnja 2000.), odlučno ističe da takav vjeronauk »zaslužuje punu pomoć svih snaga u politici, Crkvi, gospodarstvu i znanosti«. (»Ohrabrenje za život i prenošenje ciljeva religiozne kompetencije školskog vjeronauka danas«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 140).

⁷ Usp. Republika Hrvatska. Ministarstvo prosvjete i športa. Prosvjetno vijeće: *Osnova ...*, cit. dok. Predlaže se da školstvo Republike Hrvatske bude vrijednosno orijentirano; jedna od ključnih riječi u tom tekstu je *vrijednost/vrijednosti* upotrebljavana u brojnim sintagmatskim oblicima i bogatom semantikom.

1. Aktualnost vrednota u odgojno-obrazovnim koncepcijama

Sama činjenica da postoje različite klasifikacije i podjele vrednote/vrednota upućuje na bogatstvo značenja toga pojma⁸. Zato se vrednota može promatrati s četiri strane. Ponajprije kao vrednota u sebi ili za sebe; ta se dimenzija iskazuje apstraktnom imenicom (npr. prijateljstvo, ljubav, ljepota, istina, pravda). Zatim vrednota kao zbilja koja »vrijedi« (npr. umjetničko djelo, djelo pravde, istinita tvrdnja). Postoji najdalje i vrednota kao subjektivna prednost (npr. aspiracije, potrebe, želje za nečim što netko smatra dobrim, lijepim, velikim i istinitim). I konačno, vrednota koja se promatra s povijesno-kulturološkog stajališta (npr. tzv. vrijednosni sustavi ili predodžbe koje pripadaju nekoj skupini, narodu ili nekoj povijesnoj epohi. Upravo se zbog toga semantičkog i leksikalnog bogatstva vrednota može svrstati u simbolički govor⁹.

To semantičko bogatstvo ima odraza i na odgojno-obrazovnom području, gdje vrednota također ima više dimenzija te se između subjekta (učenika) i objektivnog reda (sadržaja, ideala ...) uspostavlja stanovita polarizacija, i to u perspektivi dinamike višestrukih odnosa: između pojedinca i skupine, osoba i stvari, pojedinca i ambijenta, prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, subjektivnog i objektivnog svijeta, prirodnoga i kulturnoga reda, stvarnoga i mogućega (virtualnoga) imanentnoga i transcendentnoga¹⁰.

Otkrivanjem vrednota sve je više jačalo uvjerenje kako je ostvarivanjem bogatstva značenja vrednota (otvaranjem svijetu, povijesti, međuljudskim odnosima i otvaranjem Drugome-transcendenciji) za čovječanstvo, za sebe osobno i za drugoga kao i za prevrednovanje svijeta i same povijesti moguće postići nešto više od postojećeg. Sa stajališta pojedinca značenje vrednote je utjecalo na uvjerenje da je moguće sebe ljudski razvijati i osmisliti vlastiti život. Pojedincu se pak pruža mogućnost da temeljem vrednote kreativnom ulogom obnavlja svijet. Jednako tako jačalo je uvjerenje da i konkretni povijesni, fizički i socijalni svijet ima onu ulogu po kojoj se pojedinac ostvaruje ali tako da istodobno nadilazi sa-

⁸ Usp. E. KÖNIG: »Wert«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Band 1*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 588–593. Etimološko podrijetlo vrednote vezano je uz područje ekonomije, a u općem smislu ona znači kvalitetu po kojoj se osoba, stvar ili pak apstraktna kategorija vrednuje. Otud također dostojanstvo i uzvišenost neke osobe ili stvari po čemu se predstavlja kao neka vrst ideala kojima se iskazuju snažne ideje jer u sebi imaju ljudsko dostojanstvo i snagu humanizacije temeljem prakse. Svojim izvedenicama vrednota se povezuje s područjem morala odnosno etike, tj. s pitanjem dobra i onim što je zadnja svrha djelovanja.

⁹ Usp. M. BRUMLIK: »Symbolischer Interkationismus«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie*, cit. dj., str. 242–243.

¹⁰ Usp. C. NANNI: »Valori«, u: J. M. PRELLEZO (ur.): *Dizionario ...*, cit. dj., str. 1156.

dašnje konkretne odnose. U takvom pristupu vrednoti na području odgoja i obrazovanja otkriva se transsubjektivan i subjektivni aspekt¹¹.

Nadalje, na području psihološke pedagogije ima mišljenja da je odgoj i obrazovanje *intrinzično vrijedno* u onoj mjeri u kojoj ono u učenicima razvija one sposobnosti koje su određene ciljevima. Kako učenje nije neki mehanički čin, potrebna je djelotvorna komunikacija između učenika i vrednote: učenik vrednotu prihvaća kao nešto što odgovara potrebi njegovog intelektualnog, kulturnog i općeg razvoja. U obrazovanju motivacija podržava informaciju i utječe na učenika da je prihvati kao vrednotu informacije kao i na shvaćanje da se isplati *intrinzično* (u duši) prihvatiti je i usvojiti. Kulturna i osobna formacija dobiva svoj smisao u osobnom integralnom ljudskom napredovanju i ne zatvara se u neko specijalizirano učenje ili se ne svodi samo na neko tehničko obrazovanje i osposobljavanje. Zapravo, iskustvo na području formacije uz korisne informacije (sadržaje) ili uz stjecanje kvalitetnih sposobnosti i uloge, traži i određeni stupanj podrške u osobnom slobodnom i odgovornom napredovanju, te očekuje da se uspostavlja odnosi koji će nešto značiti kao i zauzeto uključivanje u društvo i zvanje u perspektivi trajne brige za sebe i svijet u kojem se živi¹².

Takva se vrijednosna problematika posebice reflektira na području škole¹³. U tom smislu postoje dvije vrste temeljnih pitanja: Treba li škola odgajati za vrednote i kakvi bi trebali biti kurikularni oblici, koncepcije i organizacije obrazovanja i učenja. Postoje isto tako dva suprotstavljena odgovora. Jedan, po kojem bi uvođenje vrednota u školstvo opteretilo učenje. Osim toga, vrednote bi za učenika bile neki oblik indoktrinacije. Zato bi nastava suvremene građanske škole u društvenom pluralizmu trebala odstupiti od vrednota i ograničiti na solidnu intelektualnu formaciju koja se temelji na prenošenju i kompetentnom stjecanju općih aspekata znanja i kulture. Drugi pak odgovor ističe činjenicu da je nemoguće ostvarivati neki neutralan školski odgoj, jer uvijek postoji tzv. »skriveni kurikulum« u kojem su prisutne vrednote. Školska kultura je već po sebi neka selekcija društvene baštine kulture prema vrijednosnom kriteriju, pripadnosti, prilagodbi i odgojnom vrednovanju¹⁴.

¹¹ Usp. H. BRUNKHORST: »Systemtheroie«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft ...*, cit. dj., str. 193–210.

¹² Usp. C. NANNI: »Valori«, u: J. M. PRELLEZO (ur.): *Dizionario ...*, cit. dj. str., 1156.

¹³ Usp. R. MASSA: *Educare o istruire?*, Unicopli, Milano, 1987.; N. GALLI (ur.): *Quali valori nella sculola di s tato*, La Sczuloa, Brescija, 1989.; J. HOUSSAYE: *Les valeurs à l'école. L'éducation aux temps de la sécularisation*, PUF, Paris, 1992.

¹⁴ Usp. W. KECKEISEN: »Kritische Erziehungswissenschaft«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft ...*, cit. dj., str. 117–138; N. GALLI (ed.): *Quali valori nella scuola di stato*, La Scuola, Brescia, 1989.

Kompromisi kojih ima u školskim programima i u zakonima na svoj su način konsekvencije različitih slika o čovjeku, društvenih planova, humanističkih i uljudbenih koncepcija koje u svojim razmišljanjima imaju oni koji donose zakone. Na taj se način može reći da u pozadini političkih rasprava i odluka, barem implicitno, postoji uvijek neka vrijednosna uporišna točka. Na isti se način tvrdi da se u pitanju dobra i zla ne može izbjegavati odgojna odgovornost u procesu poučavanja i škole kao društvene institucije. Indoktrinaciju je moguće izbjegavati ako će obrazovanje zbilja biti jasna motivirana i kritička ponuda, prema svim informacijama i oblicima organizacije učenja koju omogućuje ne samo učenje nego i izvanškolske aktivnosti.

Kritičari ne propuštaju upozoravati da je za školstvo, uz ideologije, jednako štetan i nedostatak odnosno propust u ponudi vrednota jer se time mladi naraštaji ostavljaju na milost i nemilost predrasuda ili zabluda okoline. Opasnost može predstavljati i ishitrena ili previše specijalizirana nastava koja odbacuje duhovnu formaciju ograničujući se na izbor i stvaranje ljudske »spreme« za mehaničku i tehničku prezentaciju koja je siromašna u onoj ljudskoj kompetenciji koja osposobljava za cjelovito sudjelovanje u životu zajednice¹⁵.

Unatoč suprotstavljenim mišljenjima ipak se u praksi u posljednje vrijeme od škole traži da preuzme zadatak uvođenja u vrednote, posebice u ono što se nazvalo »novim vrednotama«: ekologija, ljudska prava, opća pitanja svijeta, međunarodnost, suradnja, solidarnost, mir, zdravlje, itd. Posebice se istaknulo pitanje demokratskog suživota kao specifične svrhe za osnovnu školu kako bi se u učenicima stvorile spoznajne, emotivne i djelatne osnove za »javni moral« u okviru pluralizma, društveno-kulturnih složenosti i promjena¹⁶.

A i u mnogim drugim zapadnim nacijama s liberalnim demokratskim uređenjem počeli su se, alternativno (zamjenski) ili neovisno od školskog vjeronauka predlagati oblici moralnog odgoja i/ili odgoj za vrednote u posebnom nastavnom predmetu ili po »modelu ugrađivanja« u već postojeće nastavne predmete, pa makar to bilo u obliku podrške za izvanškolske aktivnosti¹⁷.

¹⁵ U. HEMEL: »Ohrabrenje za život i prenošenje ciljeva religiozne kompetencije školskog vjeronauka danas«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 140.

¹⁶ Vrednote i moral toliko su međusobno povezani da katkada jedno za drugo postaje sinonim.

¹⁷ Uvođenjem konfesionalnog vjeronauka u javne škole, u Hrvatskoj su stručnjaci od početka '90-ih. godina zastupali ideju da je uz konfesionalni vjeronauk potrebno razvijati i tzv. »model ugrađivanja« duhovnih vrednota u pojedine predmete, onoliko i na način kako je to u izvođenju nastave nekog predmeta potrebno. Jedno od uzornih takvih ostvarenja nalazi se u: J. BARIČEVIĆ: »Duhovno-kulturno obzorje Hrvatske početnice«, u: A. G. ŠABIĆ / J. BARIČEVIĆ / I. VITEZ: *Priručnik uz Hrvatsku početnicu. Prinosi metodici početnog čitanja i pisanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 9–31.

2. Što bi djecu trebalo učiti kod kuće¹⁸

Tablica I.

	važno	nevažno	rang
1. lijepo vladanje (dobre manire)	95,2	4,8	1
2. toleranciju i poštivanje drugih	93,8	6,2	2
3. osjećaj odgovornosti	93,6	6,4	3
4. marljivost u radu	93,1	6,9	4
5. odlučnost, ustrajnost	92,2	7,8	5
6. nesebičnost	89,9	10,1	6
7. neovisnost	86,3	13,7	7
8. štedljivost, čuvanje novca i stvari	83,7	16,3	8
9. poslušnost	83,3	16,7	9
10. vjeru	79,6	20,4	10
11. maštu	73,2	26,8	11

U našem smo istraživanju dobili rezultate koji su se pokazali vrlo sličnima s rezultatima dobivenim u europskom istraživanju vrijednosti provedenom 1990. godine. Naime, kao najvažnije vrednote za koje se smatra, kod nas i u Europi (u vrijeme istraživanja, najnoviji rezultati još nisu objavljeni) da su poželjne za valjani odgoj djece u obitelji spominju se: *lijepo vladanje (dobre manire), tolerancija i poštivanje drugih, osjećaj odgovornosti i marljivost u radu*, a najmanje potrebne vrednote koje bi djeci trebale biti posredovane u obitelji smatraju se *vjera i mašta*¹⁹.

U istraživanju koje je provedeno kod nas 1997. godine pod vodstvom M. Valkovića dobiveno je da je obitelj kod nas još uvijek jedan od najbitnijih *agenasa* vjerske formacije²⁰.

¹⁸ S obzirom na relativno visoke postotke koji se dobivaju u tablici, treba reći nešto o metodi kojom su prikupljeni. Naime, ispitanicima je dano slobodno da se odluče koje će vrednote spomenuti a koje će eventualno izostaviti. Većina njih spominje većinu ili sve ponuđene vrednote, no neke se ipak sustavno više spominju, a neke manje. Prema tome se može odrediti koje se u populaciji smatraju bitnije, a koje manje bitnima.

¹⁹ Usp. P.V.D. AKKER / L. HALMAN / R. De MOOR: »Primary Relations In Western Societies«, u: P. ESTER / L. HALMAN, R. De MOOR, *The Individualising Society: Value Change in Europe and North America*, Tilburg University Press, 1994., str. 117–118; P. ARAČIĆ: *Rasti u ljubavi. Priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Glas Koncila, Zagreb, 2000.

²⁰ 72,8% građana smatra da je na formiranje njihova vjerskog osjećaja najviše utjecala njihova obitelj. Usp. G. ČRPIĆ / S. KUŠAR: *Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj*, Bogoslovska smotra 68 (1998.), br 4, str. 528.

Rezultati koji su pred nama govore nam da više ne možemo očekivati da će u budućnosti obitelj imati tako značajnu ulogu u prenošenju vrednota vjere i kršćanskog poklada na mlađe naraštaje, pa bi trebalo razmišljati i o drugim agensima socijalizacije u ovom smislu, koji nam se sada javljaju kao značajniji. Ovom ćemo se pitanju još vratiti, zasada ga naznačujemo kao jedno od bitnih pitanja i odrednica koje treba uzeti u obzir svako buduće planiranje vjerskog odgoja.

3. Latentne dimenzije odgojnih vrednota

Tablica II.

	tradicionalne vrednote	razvoj individualnosti
štedljivost, čuvanje novca i stvari	0,73	
poslušnost	0,68	
lijepo vladanje (dobre manire)	0,69	
marljivost u radu	0,68	
vjeru	0,68	
neovisnost		0,76
maštu		0,70
odlučnost, ustrajnost		0,65
toleranciju i poštivanje drugih		0,64
osjećaj odgovornosti		0,62
nesebičnost	0,47	0,56

Uz pomoć *faktorske analize* dobili smo dvije latentne dimenzije (faktora) koje nam po sadržaju otkrivaju dva viđenja, akcentiranja odgoja u kući²¹. Prvi faktor upućuje nas na vrednote kao što su štedljivost, poslušnost, lijepo vladanje, marljivost, vjera i nesebičnost.

Mogli bismo ovaj ovako složeni set vrednota nazvati *tradicionalne vrednote u odgoju* koje upućuju na orijentaciju na zajedničko, kolektivno.

Drugi set vrednota koje konstituiraju drugi faktor upućuje nas na poželjnost vrednota kakve su neovisnost, mašta, odlučnost, tolerancija, odgovornost, i opet nesebičnost.

²¹ Faktorska analiza rađena je pod *komponentnim modelom* uz primjenu *varimax* rotacija latentnih osi. Protumačeno je 53,8% varijance.

Ovaj faktor odnosno vrednote koje ga konstituiraju više akcentiraju individualni razvoj djeteta. Zbog toga bi se ovaj faktor i mogao nazvati razvoj individualnosti, jer se individualne odluke i samoostvarenje pokazuju kao najznačajniji momenti.

U spomenutoj europskoj studiji autori su dobili nešto različite faktorske strukture. Na prvom su faktoru dobili: lijepo ponašanje (dobre manire), poslušnost i vjeru, pa su ga nazvali *conformity* (prilagođivanje). Naglašavaju da su to tradicionalne vrijednosti.

Na drugom faktoru dobili su *marljivost* i *stedljivost* na prvom mjestu, te negativno povezane *toleranciju* i *nesebičnost* (Negativan predznak označava suprotno značenje; netolerancija i sebičnost). Taj su faktor nazvali *self-centred achievement* (samoispunjenje)²².

Kod nas je očito nešto drugačija klima s obzirom na kućni odgoj. Tradicionalni set vrednota još je uvijek prepoznatljiv, ali također je prepoznatljivo i konstituiranje jednog modernog, individualno orijentiranog odgoja, ali, valja napomenuti, ipak s visokom dozom solidarnosti – kod nas nije dobivena negativna korelacija između vrednota koje naglašavaju individualnost te vrednota tolerancije i nesebičnosti, kao u europskoj studiji.

To je vrlo zanimljiv i, mogli bismo reći, ohrabrujući rezultat. Znači da su ljudi kod nas spremni prihvaćati novo ne odbacujući ono vrijedno u starome.

4. Perspektive

Uz pomoć korelacijske analize i još nekih analiza koje smo upotrijebili, možemo vidjeti s obzirom na koja obilježja naši građani više pristaju uz jedan odnosno drugi set vrednota o kojima smo ih pitali da se odrede.

Tablica III.

	važnost Boga	učestalost molitve	odlazak na misu	politička orijentacija	spol	dob	obrazovanje	dohodak	veličina naselja
tradicionalne vrednote	0,257	0,204	0,164	0,181	-	-0,158	-0,167	-	-0,142
razvoj individualnosti	-0,110	-0,148	-0,151	-	-	0,138	0,086	-	-

²² Usp. P.V.D. AKKER / L. HALMAN / R. De MOOR: »Primary ...«, cit. dj., str. 118.

Vidimo da uz *tradicionalne* vrednote u odgoju više pristaju religiozniji, desnije politički orijentirani, stariji, manje obrazovani ljudi, češće iz manjih naselja. Uz faktor koji smo nazvali *razvoj individualnosti*, a koji konstituiraju vrednote koje preferiraju individualni razvoj djeteta, više pristaju manje religiozni, mlađi i više obrazovani. U oba slučaja dob nam se pokazala značajnom varijablom, pa to treba uzeti u obzir. Može se očekivati u budućnosti da će individualne vrednote zauzimati sve značajnije mjesto u odgoju mladih, jer su mlađi upravo oni koji smatraju da bi ih trebali prenijeti svojoj djeci u obitelji²³.

5. Katolici i vjerske vrednote u odgoju mladih naraštaja

Budući da je ovo istraživanje inicirano od Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, ali i uzimajući u obzir činjenicu da se više 80% građana Republike Hrvatske deklarira katolicima, smisleno je upitati se koliko su koje vrednote, od ovdje prisutnih važne u odgoju djece kod katolika, analizirajući samo onaj dio populacije koji se deklarirao »katoličkim«.

5.1 Što katolici smatraju da bi djeca trebala učiti kod kuće

Tablica IV.

	važno	nevažno	rang
1. lijepo vladanje (dobre manire)	94,9	5,1	1
2. toleranciju i poštivanje drugih	93,3	6,7	2
3. osjećaj odgovornosti	93,3	6,7	2
4. marljivost u radu	92,8	7,2	4
5. odlučnost, ustrajnost	92,0	8,0	5
6. nesebičnost	89,6	10,4	6
7. neovisnost	85,1	14,9	7
8. vjeru	84,9	15,1	8
9. štedljivost, čuvanje novca i stvari	83,8	16,2	9
10. poslušnost	83,5	16,5	10
11. maštu	72,1	27,9	11

²³ Do sličnog su rezultata došli i irski autori. Usp. M. P. HORNSBY - SHMITH / C. T. WHELAN: »Religious and Moral Values«, u: C. T. WHELAN: *Values and social Change in Ireland*, Gill & Macmillan Ltd, Dublin, 1994., str. 38.

Iz priložene tablice vidimo da katolici, a onda i katolički roditelji nemaju bitno drugačije stavove o vrednotama koje bi obitelj trebala posredovati u odgoju u odnosu na opću populaciju. Jedino s obzirom na vjeru katolici smatraju nešto češće da bi to trebala biti jedna od posredovanih vrednota. No, taj podatak trebamo uzeti s rezervom, ne zato što bi bio on bio upitan, već što gubi na značajnosti s obzirom na dob, kako nam to pokazuje naredna tablica.

Tablica V.

vjera	dob				
	preko 59 godina	od 49 do 58 godina	od 39 do 48 godina	od 29 do 38 godina	ispod 28 godina
važna	91,1	89,5	88,0	82,1	79,8
nevažna	8,9	10,5	12,0	17,9	20,2

Vidimo da s godinama naših ispitanika, iako je riječ o čistoj katoličkoj populaciji, opada važnost vrednote vjere kao vrednote koju bi djeca trebala usvojiti u obitelji i dolazi se na prosjek važnosti ove vrednote u populaciji.

Upravo zbog toga (opadanja važnosti obitelji) trebamo ozbiljno uzeti u obzir i drugu instituciju koja ima utjecaja na odgoj djece. To je svakako škola, odnosno *odgojno-obrazovni* sustav u cjelini.

5.2 Teološka refleksija – vjera nije samo »vrednota« niti »super – vrednota«

Bez obzira na istinitost činjenice da vjera ulazi u one vrednote koje bi »djeca trebala učiti kod kuće« (v. tablicu I.), tj. da je vjera dio vrijednosnog sustava i zato podložna sociološkim istraživanjima, istina je također da ona nadilazi red vrednota. i zato je upravo ovdje potreban teološki osvrt. Dodatni razlog za teološku refleksiju jesu i spontana emocionalna problemska pitanja s obzirom na gore korelacijski utvrđenu istinu: Kako to da vjera, kvaliteta koju bi djeca trebala učiti kod kuće, među ostalim vrednotama kod ispitanika zauzima tek predzadnje mjesto i da se katolici u tome tek neznatno u pozitivnom smislu razlikuju te da kod mladih generacija ta razlika ima tendenciju opadanja?

U teološkom promatranju jako je važno imati na umu da se upotreba izraza vrednota ovdje odnosi na ljudske činjenice kao što je ljepota, napredak, pravednost, sloboda, itd. No, ne smije se zaboraviti da se kršćanska vjera ne može sveći na humanizam, pa niti na moral. Strogo teološki govoreći, vjera se ne bi smjela brkati sa službom u promicanju vrednota upravo zato što vrednote nužno (prirodno) ne dovode do vjere (evanđelja). Time bi se, naime, izložilo opasnosti

da se projekcijom ljudskih kontingentnih ovozemaljskih vrednota do Boga može doći kao do neke »super – vrednote«²⁴.

Teološko promišljanje polazi od lika Isusa iz Nazareta. Vjera je zauzimanje stava prema osobi Isusa Krista u kojemu se dolazi do susreta čovjeka s Bogom. Bez sumnje da se u tom susretu uspostavlja i moralna strana. No, u vjeri »slijediti Isusa« i »prepustiti se Bogu« nisu za kršćanina u *prvom redu* vrijednosni odnosno moralni izrazi. Staviti to isključivo na razinu vrednota odnosno etike značilo bi izdati njihov najdublji smisao vjere. Upravo Isus od vjernika traži da nađe vrijednosno-etički red kako bi dalje kod njega pronalazio živu Božju riječ. Štoviše, Bog svojom objavom toliko transcendirira vrijednosni odnosno etički red da odbacuje služenje stanovitim vrednotama, u slučaju opasnosti da one preuzmu »apsolutno« gospodarenje²⁵.

Tek u toj perspektivi može se razumjeti zašto Isus uzvisuje vjeru moralno nesavršenih osoba. Očito je da se kršćanska vjera ne smije brkati s vrednotama, jer predmet vjere u krajnoj liniji nije vrednota, nego objava Boga u Isusu Kristu. Bile vrednote i najplemenitije, Bog nije sam po sebi na kraju puta onog čovjeka koji služi vrednotama ugrađivši ih u svoj plan života, jer kako se čini nije isključeno da »put vrednote« isto tako može dovesti do poricanja Boga ili pak do »idolatrije« vrednota ukoliko ih se »apsolutizira«²⁶.

Isto tako, tvrditi da se opredjeljenjem za vrednote čovjek nužno upućuje k Bogu, značilo bi istodobno poricati njegovu transcendenciju. Ovdje se, međutim, vrijednosna usmjerenost ne smije miješati sa Božjim *milosnim djelovanjem* koje čovjeka privlači k Bogu.

Snaga koja ljudsko biće upravlja prema Bogu potpuno je različita od one koja ga upravlja prema vrednotama. Prva je snaga reda božanske milosti: zahvalnost, dar, inicijativa Boga. Druga pak pripada redu ljudske invencije. O toj razlici posebno moraju voditi računa odgojitelji u vjeri kako ne bi pomislili da se putem »kateheze vrednota« može bez posebnog »prijelaza« odjednom doći pred Boga. Ukratko, ne smije se zaboraviti da vrednote pripadaju stvorenom redu, a Bog nije stvoren već tvorac. Zato je uvijek potreban kvalitativni »prijelaz« iz reda stvorenja k onome koji je »posve« Drugi. Bog, dakle ne može biti neka »Su-

²⁴ Sve se češće čuje govoriti o »kršćanskim vrednotama«. Baš u ovom kontekstu čini se da bi trebalo s većim oprezom upotrebljavati tu sintagmu jer se time izlaže opasnosti da se te »nadaravane« činjenice svedu na razinu vrednote koje su naravne i tako zapostavi njihovo transcendentno obilježje.

²⁵ Brojni su primjeri koji upućuju na činjenicu da između kršćanske vjere i služenja vrednotama može postojati razilaženje, npr. pitanje Isusova stava prema suboti, itd.

²⁶ Iskustvo pokazuje da je to doista moguće, npr. sa ljepotom, narodom, slobodom, znanjem, itd.

per - vrijednost« niti neka vrsta »projekcije« naših kontingentnih ljudskih vrednota. Božje se biće ne može prikazivati posljednjim stupnjem ljestvice vrednota, pa makar za to bilo upotrijebljeno veliko slovo²⁷. Ovakvom slikom Boga stavlja se u pitanje njegova transcendentnost i otvara mogućnost da se »apsolutiziraju« ljudske vrednote.

Sada ima dovoljno razloga za tvrdnju da vjera, koja je navedena među jedanaest vrednota u gore iskazanim tablicama (br. I. i IV.), s teološkog stajališta ne može biti istovjetna s ostalim vrednotama, jer ona je (za kršćane kojih je ovdje većina) pristajanje uz Isusa Krista Spasitelja u Crkvi²⁸.

Temeljna izvornost kršćanskog poziva nije dakle u služenju vrednotama, kao što ni specifična poruka evanđelja nije u prvom redu u pozivu na moralnu ispravnost, već pozivu da netko u Crkvi pristane uz Isusa Krista koji spašava čovjeka. Evo specifične i izvorne poruke evanđelja: Bog je intervenirao preko svoga Krista da bi spasio čovječanstvo.

Prema kršćanskom gledanju čovjeka zapravo ne spašava u prvom redu služenje vrednotama, već vjera u Isusa Krista, ne zaboravljajući pri tom da je to *vjera koja djeluje*²⁹.

Specifičnost kršćanskog poziva sastoji se u tome da svim svojim bićem pri one uz Isusa Krista. Zato on na svijet, povijest, događaje, druge, sebe samoga i na vrednote gleda novim pogledom u svjetlu objave. Sve se to procjenjuje u Bogu Ocu, Sinu i Duhu; kršćanin je čovjek kojega nadahnjuje vjera koja ga zajedno s nadom i ljubavlju čini »teologalnim bićem«. Budući da Božja Riječ premašuje sve ljudske vrednote, onda u tu perspektivu »premašivanja« treba smjestiti i kršćanski poziv.

Zahvaljujući koncepciji da je *vjera koja djeluje*, tj. neodvojiva od djela, mora se zaključiti da su kršćaninu vrednote nužne i da Božja Riječ ima i za vrednote specifičnu poruku³⁰.

U ovoj teološkoj refleksiji potrebno je također upozoriti na činjenicu da je poziv kršćanina također »paradoksalan«. Naime, ako je istina da služenje vrednotama i moralna ispravnost ne vode nužno k Bogu, isto je tako istina da prista-

²⁷ Npr. zahvaljujući odgoju za vrednote, učenik je postao »dobar«, »istinoljubiv«, »pravedan«, »slobodan«, u odnosu na Boga koji je sama »Dobrota«, »Istina«, »Sloboda«; time se ne ulazi i Isusovu objavu osobnog Boga, nego se ostaje na razini filozofskog deizma.

²⁸ Usp. »"Vjerujem"-Vjerujemo«, u: *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994., str. 25–61.

²⁹ Ovdje se dotiče težak problem veze između *vjere* i *djela*; kako bi to teološki trebalo povezivati naznačio je sveti Pavao (Gal 5, 6; 6, 15 i Kor 7, 19).

³⁰ Iz te perspektive opravdano je govoriti o interpretaciji vrednota sa stajališta odgoja.

janje uz Boga Isusa Krista nužno vodi k služenju vrednotama, k traženju moralne ispravnosti. U tome je čitav paradoks kršćanskog poziva³¹.

Iako je teško opisati u čemu bi se vrednote mogle »kršćanski« obilježiti, ipak se ovom prilikom može reći da to može biti »atmosfera« koja prožima neku situaciju ili pak »svjetlost« koja daje reljef iskustvu o globalnoj »kakvoći postojanja« i koja nadahnjuje i pokreće cjelokupni život. Zato je kršćanin čovjek koji svoj život usmjerava na teologalnoj osnovi: vjera mu postaje svjetlosni izvor koji obasjava, nada pokretačkom snagom njegove službe u vrednotama, a ljubav može oživjeti služenje vrednotama. Vjera/vjernik svim svojim bićem usvaja sve ljudske vrednote i etički red: krepost vjere, racionalnost, afektivnost, traženje pravde, ljubavi, slobode, itd. Sve to usvaja vjera kršćanina koji vjeruje da svaki napor uložen u humanizaciju pridonosi samom djelu Kristovu da uspostavi Kraljevstvo Božje. Nadalje, vjera kršćanina oslobađa i ponovno osposobljava za službu vrednotama u njegovu vlastitom svijetu, svijetu *odnosa* koji je proglasio Isus Krist objavljujući Oca: »Nikoga na zemlji ne nazivajte svojim ocem, jer imate samo jednog Oca, onoga nebeskoga!« (Mt 23, 9). Time Isus Krist ponovno smješta vrednote u njihov »intra – svjetski« svijet i tako ih »spašava« od gore navedenog problema sakralizacije i oslobađa od idolatrije.

Premda kao i svaki drugi čovjek osjeća privlačnost vrednotama, ako želi ostati vjeran svojoj vjeri, kršćanin ipak ne može ni jednu od njih »apsolutizirati«, ni jednu »obožavati«. Vjera ne ukida sukobe i polarizacije koje vrednota stvara u konkretnoj situaciji kršćanina, ali ga ona potiče da je prihvati otkrivajući mu isto tako vlastitu »ograničenost«. Jer iako je vjera nova svjetlost što obasjava stvarnosti, ona čovjeka ne oslobađa od oklijevanja, traženja, nejasnosti stanovitih situacija, zbunjenosti savjesti. Ipak ga oslobađa od iluzornog i oholog traženja potpunog sklada u potpunom savršenstvu. Prihvaćajući napetosti koju vjera stvara u situaciji (a nekako slično i vrednote), kršćanin stječe iskustvo vjere da su vrednote uvijek relativne, ali ga ne ostavlja beznadnim, jer vjera ljudski plan vrednota pretvara u osobni odgovor Božjemu pozivu³².

U ovoj teološkoj refleksiji potrebno je još spomenuti da je uskrsnuće Kristovo kršćaninu temelj one nade koja ga pokreće da služi vrednotama. Uz ovu kristocentričnu valja također spomenuti i teocentričnu perspektivu na kojoj se također temelji služba kršćanina u promicanju vrednota – u ljubavi Boga Oca prema

³¹ Tu tezu empirijski je nedavno potvrdio prof. Tiefensee sa Sveučilišta u Erfurtu na kongresu Europske katehetske ekipe u Schmochtitzu kraj Dresdena (25. do 30. V. 2000.) s temom: Kako se danas postaje kršćanin u Europi?, ustvrdivši da je 70% areligioznog stanovništva bivše istočne Njemačke u vrijednosnom ponašanju bolje od zapadnih Nijemaca (usp. F. PAJER: »Testimonianza e iniziazione«, u: *Il Regno* 45 (2000.), br. 863, str. 448–449.

³² O Božjem pozivu upravljenu čovjeku putem vrednota, v. E. SCHILLEEBECKX: *Dieu et l'homme. Approches theologiques*, Editions du Cep, Bruxelles, 1965., str. 229–230.

svijetu i čovjeku. Biti kršćanin, znači biti ispunjen tom ljubavlju. Sve ostalo može imati smisla samo u ljubavi. Njegov izbor vrednota, cjelokupno njegovo moralno djelovanje mjeri se na zapovijedi ljubavi koja je dobila i didaktički oblik poznat kao »zlatno pravilo« dvojake ljubavi: prema Bogu, sebi i bližnjemu.

Iz teološke refleksije evidentna je također jedna poruka: kriza vrednota o kojoj se danas u svijetu govori ne bi mogla ostaviti ravnodušnima one koji vjeruju u Isusa Krista. Njezini povlašteni naslovnici su mladi naraštaji koji su, razočarani humanizmom i tradicionalnim vrednotama, spremni pridonijeti izgradnji novog humanizma i stvaranju novih vrednota. Ostvarivanje toga cilja vezano je uz pitanje hoće li kršćanski mladi naraštaji znati u svojoj vjeri u Isusa Krista i u svojoj pripadnosti Crkvi naći nužnu pokretačku snagu u objavljivanju ovog izazova.

6. Povjerenje u odgojno-obrazovni sustav u Hrvatskoj

Naša se anketa nije iscrpnije bavila odgojno-obrazovnim sustavom i njegovim utjecajem na odgoj djece. No, autore je zanimalo koliko građani imaju povjerenje u odgojno-obrazovni sustav? Iz tog rezultata možemo zaključiti, barem indirektno, koliko se možemo osloniti na školu kao prenositelja određenih vrednota i znanja djeci. Naravno, prema prosudbi naših građana.

Tablica VI.

	razina povjerenja			
	nikakvo	ne baš veliko	veliko	veoma veliko
odgojno- obrazovni sustav	4,9	36,1	46,5	10,9

6.1 Kumulativno povjerenje u školu na osnovi istraživanja »Vjera i moral u Hrvatskoj«

Tablica VII.

	opća populacija (1997.) %	rang	opća populacija do 35 godina (1997.) %	rang	opća populacija do 24 godina (1997.) %	rang	srednjoškolski (1999.) %	rang	studenti (1999.) %	rang
Školu	87	3	82	2	81	1	66	5	71	3

Više od 50% naših građana ima veliko ili veoma veliko povjerenje u odgojno-obrazovni sustav u našoj zemlji, a tek oko 5% njih izjavljuje kako nema nikakvo povjerenje u odgojno obrazovni sustav. Inače, gledajući ukupno, od petnaestak promatranih institucija *odgojno-obrazovni* sustav je rangiran na trećem

mjestu, iza *Crkve* i *vojske*, institucija s najvećim povjerenjem građana Hrvatske, i spada u jednu od institucija s najvećim kredibilitetom³³.

Dakle, dobiveni rezultati daju nam za pravo **zaključiti** kako su škole, odnosno institucije koje čine odgojno-obrazovni sustav u cjelini, institucije s kojima možemo i moramo računati kao s institucijama s kojima naši **građani ozbiljno računaju u odgoju svoje djece**.

To znači da nam ne bi trebalo biti svejedno u kojem su stanju te institucije i radnici, učitelji, odgajatelji koji u njima rade. Tu nije riječ samo o materijalnom stanju i materijalnim problemima s kojima se susreće naše školstvo, već o cjelokupnoj klimi u kojoj se vrši prijenos određenih znanja i vrednota posredstvom škola, vrtića i drugih odgojno-obrazovnih ustanova. Trebalo bi više pozornosti posvetiti izradbi školskih programa, mogućnostima djelatnika da se usavršavaju, da se educiraju, posebice za prenošenje vrednota, koje mogu biti općecivilizacijske, kao što su recimo vrednota demokracije, praštanja, življenja u miru ... ali i specifično kršćanske. Možda bi bilo vrijedno razmisliti o pokretanju seminara, posebice u ovoj jubilejskoj godini, u kojima bi se jače naglasile neke vrednote kojima je kršćanstvo posebno oplemenilo čovječanstvo, vrednote kao što su dostojanstvo ljudske osobe, na koje se oslanjaju sve rasprave o ljudskim pravima; supsidijarnost, o kojoj se danas mnogo govori u europskim integracijama; solidarnost, pojam koji je kod nas opterećen prošlošću – valjalo bi, kako nas to Papa poziva, »pročistiti memoriju«³⁴.

Ovo su samo ideje o tome što bi se sve moglo učiniti u domeni odgojno-obrazovnog sustava na razini stavljanja akcenta na *odgojno* djelovanje. Količina će od toga biti učinjeno i što će biti učinjeno ovisi o mnogim faktorima.

Na osnovi našega istraživanja možemo samo reći da odgojno-obrazovni sustav uživa visoko povjerenje velikog dijela naših građana³⁵.

³³ U interesu ove rasprave, ovdje je *povjerenje* fokusirano samo u *odgojno-obrazovni* sustav. O *povjerenju* u *institucije* vidi kod: I. RIMAC, »Neke determinante povjerenja u institucije političkog sustava u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* (ovaj br.); usp. također S. BALOBAN / I. RIMAC: »Povjerenje u institucije u Hrvatskoj« u: *Bogoslovska smotra* 69 (1998.), br. 4, str. 663 – 672.; G. ČRPIĆ / M. VALKOVIĆ: »Moral u Hrvatskoj u sociološkoj perspektivi«, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000.), br. 1, str. 1–63.

³⁴ Usp. IVAN PAVAO II.: *Tertio millennio adveniente*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1996., br. 33–36; radi se o čišćenju toga pojma od negativnih primjesa, uzimajući ono pozitivno što nikakav sustav ne može oduzeti pravoj vrednosti.

³⁵ Istraživanje koje je provedeno na populaciji studenata i srednjoškolaca u sklopu projekta »Vjera i moral u Hrvatskoj« potvrđuje navedenu tezu. Rezultati istraživanja na srednjoškolicima i studentima nisu još integralno objavljeni. Dopuštenjem prof. ddr. Marijana Valkovića, za što zaslužuje dužnu zahvalnost, autori su se njima koristili u izradi ovog članka. Spomenuto istraživanje provedeno je, pod vodstvom prof. ddr. Marijana Valkovića, etapno na više populacija. Na općoj populaciji krajem 1997. godine, a na studentskoj u proljeće 1999. godine.

To je činjenica, a o nama ovisi hoćemo li tu činjenicu ugraditi u naše nastojanje da prenesemo mladim generacijama vrednote na kojima se može graditi zdravo društvo u kojemu će biti mjesta za dostojno življenje života, od začeca pa do prirodne smrti.

7. Školski vjeronauk kao mogućnost prenošenja vrednota

Treba reći da u istraživanjima³⁶ od kojih polaze premissljanja u ovom radu nije bilo pitanja koja bi se odnosila na vjeronauk u školi. No ta tema uzeta je u obzir u okviru istraživanja »Vjera i moral u Hrvatskoj«. Zato će se za ovaj rad koristiti rezultati spomenutog istraživanja³⁷ kako bi se što cjelovitije obradila zadana tema, jer je u ovom trenutku pitanje odgoja za vrednote mladih naraštaja usko povezano s pitanjem položaja vjeronauka u školi.

Tema vjeronauka u školi na razne načine aktualna u Crkvi i u hrvatskom društvu. Nema dvojbe kako je potrebno i korisno kritički se osvrnuti na prisutnost vjeronauka u školi; kako ga vide građani, kako studenti, a kako srednjoškolci³⁸.

Djelomični rezultati istraživanja objavljeni su u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4. Nas ovdje posebno zanima dio koji se odnosi na vjeronauk, objavljen na str. 495. spomenutog broja *Bogoslovske smotre*. Riječ je o instrumentu kojim se mjeri razmišljanje raznih dijelova populacije o vjeronauku u školi. Instrument su konstruirali vjeroučitelj Nikola Kuzmičić i Gordan Črpić.

³⁶ Riječ je o istraživanju *European Value Study*. Hrvatska je, kao što je rečeno u uvodu zajedničke studije ovoga broja *Bogoslovske smotre*, tek jedna od sudionica ovog međunarodnog projekta te nije mogla »nametnuti« teme koje su zanimljive za područje Hrvatske, a drugdje kako izgleda to nisu. Jedna od takvih tema je svakako školski vjeronauk. No, da je ta tema implicitno sadržana i u *European Value Study*, obrazloženo je u uvodu ovoga članka.

³⁷ Usp. M. VALKOVIĆ / G. ČRPIĆ / I. RIMAC: »Vjera i moral u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.) 4, str. 495; radi se o tablici br. VIII.

³⁸ Bilo bi vrijedno analizirati i sliku vjeronauka kako je posreduju naši javni mediji, jer oni stvaraju određenu sliku o konfesionalnom vjeronauku u školi, a koju, prema rezultatima naših istraživanja, podržava zapravo manjina, čak i najkritičnije studentske populacije. No, to je posebna tema za analizu, koja će zasigurno biti provedena. U ovome radu ograničit ćemo se na iznošenje rezultata samog istraživanja.

7.1 Od 1991. godine uveden je vjeronauk u škole – mišljenje građana Hrvatske

Tablica VIII.

TVRDNJE	opća populacija			studenti			srednjoškolci		
	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže
Legitimno pravo Crkve da svoju vjeru naviješta svojim vjernicima.	13,4	12,6	73,9	17,9	18,1	63,4	8,2	19,5	71,9
Vraćanje tradicijama školstva.	15,7	18,6	65,5	32,0	29,9	36,9	22,5	40,4	36,3
Miješanje Crkve u odgoj djece.	39,8	24,0	35,6	31,1	30,7	37,5	36,5	28,0	34,7
Podilaženje države Crkvi	45,7	26,7	26,9	26,1	31,2	41,7	36,6	28,0	34,7
Vjeronauk u školi je oblik nametanja vjere.	58,7	16,7	23,9	51,5	19,3	28,5	58,7	19,1	19,8
Predmet koji će omogućiti duhovnu obnovu i stvaranje čestitih Hrvata i katolika.	20,2	17,9	61,7	39,2	26,9	33,5	22,5	25,4	51,9
Predmet koji daje temelj za razvoj djeteta u zrelu, odgovornu i normalnu osobu.	12,0	17,2	70,5	31,3	23,9	44,2	18,9	22,6	58,2

Studenti su, kao što vidimo, najkritičniji, što se i moglo očekivati, jer studenti su općenito najkritičniji dio populacije. Srednjoškolci su, po stupnju kritičnosti, između studenata i građana³⁹.

U općoj populaciji relativno visok postotak građana smatra kako je vjeronauk u školi »legitimno pravo Crkve da naviješta svoju vjeru«, »vraćanje tradicijama školstva«, »predmet koji omogućuje duhovnu obnovu«, te predmet »koji daje temelj za razvoj djeteta«. Mnogo manji postotak studenata, kao što vidimo, slaže se s tim tvrdnjama. Ova je komparacija vrlo bitna, jer većina današnjih stu-

³⁹ Postoje statistički značajne razlike između triju ispitivanih populacija s obzirom na tvrdnje o vjeronauku. Razlike su potvrđene analizom varijance i χ^2 – testom.

denata i srednjoškolaca pohađala je vjeronauk u školi i njihova razmišljanja valja ozbiljno uzeti u obzir u daljem kreiranju vjeronaučnih programa.

Treba ipak naglasiti kako i studenti, koji su najkritičniji, smatraju u 63,4% slučajeva da je vjeronauk u školi *legitimno pravo Crkve da svoju vjeru naviješta svojim vjernicima*, a 44,2% njih smatra da taj predmet daje *temelj za razvoj djeteta u zrelu, odgovornu i normalnu osobu*. Taj bi nalaz trebalo ozbiljno uzeti prilikom rasprava u javnosti o raspoloženju većine s obzirom na vjeronauk u školi. Većina je možda šutljiva, ali ne misli ono što neki mediji žele plasirati kao mišljenje većine: Konfesionalnom vjeronauku nije mjesto u školi. Postavlja se naravno, pitanje: Kome je u interesu manipulirati javnošću i je li riječ o svjesnoj manipulaciji ili pak o nestručnosti ljudi koji se upuštaju u procjene situacije s obzirom na ovu materiju?

To ne možemo znati na osnovi ovoga istraživanja, no vrijedno je napomenuti kako naši građani, studenti i srednjoškolci, kroz period od 1997. do 1999. godine, u kojemu su rađena ova istraživanja, nisu imali negativan stav prema vjeronauku u školi, ali taj se stav može nametnuti sukcesivnim medijskim uvjeravanjem da većina misli ono što ne misli. To je, kao što smo već napomenuli, pitanje za raspravu do koje će zasigurno doći u vremenu koje je pred nama.

Za nas, u našem kontekstu mogu biti važni i posebno zanimljivi samo katolici, jer se može pretpostaviti da vjeronauk u školi pohađaju pretežno oni koji se smatraju katolicima. Zbog toga ćemo dati pregled postotaka na prethodno prezentiranim varijablama, uzimajući u obzir samo katolike.

7.2 Stavovi o vjeronauku u školi s obzirom na katoličku populaciju

Tablica IX.

TVRDNJE	opća populacija			studenti			srednjoškolci		
	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže
Legitimno pravo Crkve da svoju vjeru naviješta svojim vjernicima.	11,1	11,8	77,1	11,2	18,5	69,7	6,3	18,7	74,6
Vraćanje tradicijama školstva.	13,3	17,0	69,6	27,1	30,6	41,4	20,8	39,9	38,5
Miješanje Crkve u odgoj djece.	42,0	23,5	34,0	33,8	32,6	33,1	38,1	28,7	32,2
Podilaženje države Crkvi.	48,0	26,9	24,6	28,7	34,0	36,3	37,9	45,2	14,8

TVRDNJE	opća populacija			studenti			srednjoškolci		
	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže
Vjeronauk u školi je oblik nametanja vjere.	61,9	15,9	21,7	57,1	19,3	22,8	61,6	18,8	17,1
Predmet koji će omogućiti duhovnu obnovu i stvaranje čestitih Hrvata i katolika.	16,2	17,4	66,3	33,2	28,5	37,9	19,0	25,2	55,5
Predmet koji daje temelj za razvoj djeteta u zrelu, odgovornu i normalnu osobu.	8,5	15,7	75,6	22,8	25,9	50,8	14,8	22,7	62,1

U ovome slučaju, kada se analiziraju samo oni ispitanici koji su se deklarirali kao »katolici« imamo nešto uvećan broj onih koji se pozitivno izražavaju prema vjeronauku u školi, no odnosi između ispitivanih populacija ostaju isti⁴⁰.

Dakle i studenti koji se deklariraju katolicima također su kritičniji u odnosu prema vjeronauku i mogućoj intenciji vjeronauka nego što je bilo u populaciji građana. Oko 51% studenata–katolika smatra kako je vjeronauk u školi predmet koji »daje temelj za razvoj djeteta u zrelu, odgovornu i normalnu osobu«. Je li to puno ili malo? Odgovor na to pitanje ovisi o odgovoru na pitanje što se želi s vjeronaukom u školi postići.

Možda će nam više svjetla na tu dilemu baciti analiza u kojoj ćemo selektirati samo one katolike koji najmanje nedjeljom (ili češće) odlaze na mise.

⁴⁰ Razlika je utvrđena i na selektiranom uzorku samo katoličke populacije.

7.3. Stavovi o vjeronauku u školi s obzirom na katolike koji najmanje nedjeljom odlaze na mise

TVRDNJE	opća populacija			studenti			srednjoškolci		
	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže	pretežno se ne slaže	ne zna, nije siguran	pretežno se slaže
Legitimno pravo Crkve da svoju vjeru naviješta svojim vjernicima.	5,6	8,1	86,3	5,9	14,4	79,7	2,8	12,8	84,4
Vraćanje tradicijama školstva.	10,9	11,6	77,5	23,1	24,8	52,1	16,1	43,6	40,4
Miješanje Crkve u odgoj djece.	50,9	15,9	33,2	42,4	25,4	32,2	45,0	23,9	31,2
Podilaženje države Crkvi.	54,4	26,9	18,7	44,9	27,1	28,0	46,3	40,3	13,0
Vjeronauk u školi je oblik nametanja vjere.	73,8	11,3	14,9	72,6	10,3	17,1	77,1	11,0	11,9
Predmet koji će omogućiti duhovnu obnovu i stvaranje čestitih Hrvata i katolika.	8,4	12,3	79,3	21,2	23,7	55,1	11,0	22,8	66,2
Predmet koji daje temelj za razvoj djeteta u zrelu, odgovornu i normalnu osobu.	2,8	9,1	88,1	11,0	17,8	71,2	5,5	18,6	75,9

Evidentno je da »najpozitivnije« mišljenje o vjeronauku u školi imaju oni vjernici koji redovito odlaze na mise nedjeljom, a takvi se mogu ubrojiti u »praktične vjernike«. Vjeronauk u školi u obliku u kakvome je sada njima je najbliži. Veliko je pitanje je li i dovoljno blizak, i je li dovoljno blizak distanciranim vjernicima ako putem vjeronauka želimo prenositi neke za vjeru i za život važne vrednote? I u ovako selektiranoj populaciji upozoravajući je broj onih, posebno mladih, koji smatraju da bi vjeronauku u školi svakako trebalo dati »novi image«, malo drugačije akcentirati neke momente. Ni ovo (sociološko) istraživanje ne može dati odgovor na pitanje koji su to momenti koje bi trebalo mijenjati, ili, vjerojatno, drugačije naglasiti u izvođenju konkretne nastave vjeronauka, no rezultati pokazuju da je to potrebno učiniti ako se želi izbjeći osipanje nastave vjeronauka, a samim tim gubitak, ne toliko »potencijalnih katolika«, već više mogućnosti da se vrijedne vrednote koje kršćanstvo sadrži prenesu mladima, a samim tim i društvu u cjelini. Konkretniji odgovor na ovo pitanje pokušat će se naći na koncu ove rasprave.

7.4 Vjerničko i sekularno viđenje vjeronauka u školi

Tablica XI.

	vjeronauk – poželjan i potreban	sekularno viđenje vjeronauka
Predmet koji daje temelj za razvoj djeteta u zrelu, odgovornu i normalnu osobu.	0,81	
Predmet koji će omogućiti duhovnu obnovu i stvaranje čestitih Hrvata i katolika.	0,81	
Vraćanje tradicijama školstva.	0,76	
Legitimno pravo Crkve da svoju vjeru naviješta svojim vjernicima.	0,67	
Miješanje Crkve u odgoj djece.		0,82
Podilaženje države Crkvi.		0,80
Vjeronauk u školi je oblik nametanja vjere.	- 0,40	0,67

Primjenom faktorske analize dobili smo dva faktora na sedam tvrdnji kojima smo pitali o vjeronauku u školi kao školskom predmetu. Prvi faktor, koji smo nazvali *vjeronauk – poželjan i potreban predmet* pokazuje nam da dio ispitivane populacije vjeronauk u školi vidi kao predmet koji je poželjan i potreban za valjan odgoj mladih.

Drugi faktor, *sekularno viđenje vjeronauka* upućuje na pogled na vjeronauk prema kojemu njemu nije mjesto u školi, jer se vidi kao »miješanje Crkve u odgoj djece« i »nametanje vjere«. Naravno, i takva su razmišljanja prisutna u našem društvu i sasvim su legitimna u pluralističkom okruženju⁴¹.

⁴¹ Faktorske strukture ostaju stabilne i na selektiranim populacijama studenata, srednjoškolaca i općoj populaciji, pa je legitimno faktore spremati kao skorove odnosno izračunati indekse *vjeronauka kao poželjnog predmeta* i *sekularnog viđenja vjeronauka*, uzimajući varijable koje su dobivene na pojedinom faktoru kao osnovu za konstrukciju indeksa. Mi smo se odlučili za konstrukciju indeksa, jer su pregledniji i lakše razumljivi populaciji kojoj se obraćamo. Indeksi su konstruirani sa skalom od pet stupnjeva, gdje »1« označava *potpuno odbacivanje*, a »5« *potpuno prihvatanje* pojedinog indeksa. Indeksi su izračunati za svaku od promatranih populacija zasebno, a isto tako i aritmetičke sredine.

7.5 Indeksi: vjeronauk – poželjan i potreban predmet i sekularno viđenje vjeronauka s obzirom na ispitivane populacije:

7.5.1 Vjeronauk – poželjan i potreban predmet

Tablica XII.

	srednjoškolci		studenti		opća populacija	
	%	M	%	M	%	M
visoko odbacuju	4,9	3,68	12,6	3,21	4,9	3,99
2	11,0		15,3		7,1	
3	20,3		25,9		16,6	
4	37,2		28,8		26,9	
visoko prihvaćaju	25,4		15,9		44,2	

Iz priložene tablice vidi se da većina ispitivanih populacija prihvaća vjeronauk kao poželjan i potreban predmet u školi, što se posebno ističe kod srednjoškolaca i opće populacije građana, kojih tek oko 5% u potpunosti odbacuju vjeronauk kao školski predmet, dok ih alternativno 25%, odnosno 44% visoko prihvaća taj predmet⁴².

7.5.2 Sekularno viđenje vjeronauka u školi:

Tablica XIII.

	srednjoškolci		studenti		opća populacija	
	%	M	%	M	%	M
visoko odbacuju	20,2	2,58	16,7	2,96	21,7	2,61
2	23,2		15,3		22,9	
3	35,3		36,8		33,9	
4	10,1		14,5		11,7	
visoko prihvaćaju	6,7		14,8		8,3	

Sekularno viđenje vjeronauka u školi najviše je prisutno kod studenata. Oko 15% njih visoko se slaže s time da vjeronauku nije mjesto u školi, a idućih 15%

⁴² Treba voditi računa da je riječ o konstruiranoj skali i da ona daje odnos ukupnog broja studenata s obzirom na zadani broj stupnjeva skale. Skala je mogla biti zadana s tri ili sedam stupnjeva, onda bi se postoci drugačije rasporedili, što je i razumljivo. Imali bismo više razvučenu, odnosno koncentriranu skalu.

također podržava takvo razmišljanje. Na osnovi raznih, ovdje prezentiranih analiza, može se reći da oko trećine studenata podržava sekularno viđenje vjeronauka u školi. Ta proporcija pada na petinu, odnosno šestinu populacije kod opće populacije i srednjoškolaca⁴³.

7.6 Korelacije dobivenih indeksa s nekim sociodemografskim indikatorima:

Tablica XIV.

srednjoškolci	važnost religije	učestalost molitve	važnost Boga	odlazak na misu	učestalost ispovijedanja	učestalost pričestivanja	politička orijentacija	spol	dob	obrazovanje oca	obrazovanje majke	dohodak
vjeronauk – poželjan i potreban predmet	,364	,250	,420	,322	,400	,321	-	-	-	-,103	-,124	-,104
sekularno viđenje vjeronauka	-,265	-,239	-,300	-,229	-,226	-,201	-	-	-	-	-	-

Jasno je uočljivo da je religioznost distinktivni faktor u viđenju vjeronauka u školi kod srednjoškolaca. Religiozniji srednjoškolci spremniji su u velikoj mjeri prihvatiti vjeronauk, dok su oni manje religiozni spremniji prihvaćati sekularno viđenje vjeronauka.

⁴³ Sve se više, međutim, profilira suvremeno značenje pojma »sekularno« u kojem se religiji / školskom vjeronauku više ne pristupa a priori negativistički niti se je isključuje iz javnog života, pod uvjetom da religija i vjeronauk ne budu manipulirani nekom stranačkom politikom ili pak ideološki obojenim svjetonazorom, jer religija odnosno školski vjeronauk imaju pozitivnu ulogu u »sekularnom« društvu (usp. F. PAJER: »Le teorie contemporanee dell'educazione religiosa. Una ricognizione sintetica«, u: Z. TRENTI (ur): *Religio. Enciclopedia tematica dell'educazione religiosa*, Piemme, Casale Monferrato, 1998., str. 307–309).

Tablica XV.

studenti	važnost religije	učestalost molitve	važnost Boga	odlazak na misu	učestalost ispovijedanja	učestalost pričeošćivanja	politička orijentacija	spol	dob	obrazovanje oca	obrazovanje majke	dohodak
vjeronauk – poželjan i potreban predmet	,509	,477	,530	,490	,418	,288	,281	-	-	-,174	-,244	-
sekularno videnje vjeronauka	-,380	-,340	-,386	-,381	-,302	-,226	-,157	-,114	-	-	,155	-

I kod studenata imamo naznačen isti trend. Religiozniji vide vjeronauk češće kao poželjan i potreban predmet u školi, dok manje religiozni više pristaju uz sekularno videnje vjeronauka. Dobivena je, kod studenata, i jasna distinkcija s obzirom na političku orijentaciju; ljeviše orijentirani studenti više su skloni pristajati uz sekularno videnje vjeronauka, a desnije politički orijentirani češće vide vjeronauk poželjnim i potrebnim predmetom. Također je dobivena značajna povezanost s varijablom *spol*, studenti više pristaju uz sekularno videnje vjeronauka. S obzirom na obrazovanje roditelja, studenti čiji roditelji imaju niže obrazovanje češće vide vjeronauk poželjnim predmetom u školi, dok studenti čiji roditelji imaju više obrazovanje, manje. Posebno je bitno obrazovanje majki, budući da studenti majki s višim obrazovanjem manje prihvaćaju vjeronauk kao predmet i više su skloni sekularnom videnju vjeronauka.

Tablica XVI.

opća populacija	važnost religije	učestalost molitve	važnost Boga	odlazak na misu	učestalost ispovijedanja	učestalost pričeošćivanja	politička orijentacija	spol	dob	obrazovanje	dohodak
vjeronauk – poželjan i potreban predmet	,432	,437	,468	,387	,305	,274	,321	-	-,274	-,261	-,186
sekularno videnje vjeronauka	-,311	-,285	-,302	-,292	-,222	-,194	-,159	-	-	-	-

U općoj populaciji imamo isti trend s obzirom na religioznost i promatrana dva indeksa. Jasno nam je razlučujuća politička orijentacija, ljeviije politički orijentirani skloniji su *sekularnom viđenju vjeronauka*, a desnije politički orijentirani viđenju vjeronauka kao *poželjnog i potrebnog predmeta* u školi. To ujedno više podržavaju stariji, niže obrazovani i s nižim primanjima po obitelji.

7.7 Budućnost školskog vjeronauka u vrijednosno usmjerenoj školi

Bio bi velik propust u ovom trenutku zadovoljiti se činjenicom da je za visoki postotak hrvatskih građana školski vjeronauk poželjan i da mu je mjesto u školi. Da se to ne dogodi, treba jednako tako ozbiljno uzeti poruku tendencije *sekularnog* odnošenja prema školskom vjeronauku, naročito studenata i srednjoškolaca, koji opravdano traže da se u školskom vjeronauku nešto mijenja, i tako okrene prema njegovoj budućnosti.

Nakon devet godina ponovnog uvođenja u školski sustav, vjeronauk u Hrvatskoj se nalazi na jednoj prekretnici na kojoj za perspektivu svoje budućnosti hitno mora rješavati dva problema. Jedan se odnosi na formaciju vjeroučitelja, koja se do sada jednim dijelom improvizirala, a drugi je problem pitanje ozbiljnog nedostatka udžbenika i ostale vjeronaučne građe. No temeljem evaluacije zapadnih eksperata koja se odnosi na europske tranzicijske zemlje, pa tako i na Hrvatsku⁴⁴ utvrđuje se glavni problem, koji ne samo da nije riješen nego on još nije u crkvenoj i građanskoj javnosti pravo ni isplivao na površinu. Riječ je o *predrasudi* opravdanja vjeronauka u školi. Školski vjeronauk u biti se još uvijek velikim dijelom podudara sa župnom katehezom koja se u svakoj zemlji na svoj način razvijala i u zadanim okolnostima prenosila, a sada se prenijela u javne škole, s pretežno (barem u početku) istim katehetama odnosno vjeroučiteljima. Biskupske konferencije i kler u bivšim komunističkim zemljama velikim dijelom još nisu ozbiljno uočili postojeći problem. Nije dovoljno nakon više desetljeća samo ući u školu i ponovno zadobiti ono što je stoljećima prije bilo i što bi bilo nezamislivo, jer ima velikih razloga za opstanak, ponovno staviti u pitanje. Ulaskom vjeronauka u školu treba voditi računa o specifičnosti škole u odnosu na župnu zajednicu. S druge pak strane, oni koji nisu skloni prisutnosti vjeronauka u školi boje se da Crkva ne »zauzme« mjesto prijašnjeg ateističkog režima. Očito je da u poslijetotalitarnom vremenu bivšeg komunističkog dijela Europe

⁴⁴ Riječ je o evaluaciji koja se posebno pokazala u ovogodišnjem *IX. europskom forumu o školskom vjeronauku*, koji je održan od 26. do 30. travnja u Bratislavi u znaku pitanja: *Kakve i koliko religija treba multikulturno društvo?*, čemu je i velikim dijelom posvećena *Kateheza 22* (2000.), br. 2.; usp. također: F. PAJER: »Testimonianza ...«, cit. čl., str. 447–448.

koji postaje sve više »liberalni« nije dovoljno biti ni većinska Crkva (kao što je ona u Hrvatskoj) i imati ugovorno zajamčene uvjete za ostvarivanje konfesionalnog vjeronauka u školi⁴⁵. Čini se da u sadašnjem trenutku Crkva ne bi smjela puno kasniti da se usmjeri novim smjerom. U protivnom slijedila bi kazna nezaustavljivog gubitka vjerodostojnosti Crkve, koja je već teško narušena u kontekstu sve većeg porasta etičkog relativizma od strane mladih i još mlađih naraštaja.

Nije slučajno da, kao i u drugim srednjoistočnim europskim zemljama, etičko-vjeronaučna nastava u hrvatskom školskom sustavu u proteklih deset godina, u vremenu normalizacije odnosa između države i Crkve, budi pozornost javnosti. Radi se prije svega o uvjetima u kojima se ona ostvaruje, a to je činjenica da je škola u kojoj ima i onih koji su različiti i po konfesiji i po svjetonazoru od katolika. Evidentno je da je suvremena škola i u hrvatskom društvu mjesto javnog prostora koji je pluralističan, koji treba prihvatiti i u njemu ostvarivati sustav vrednota. Katolički školski vjeronauk ima veliku šansu upravo u doprinosu ostvarivanju vrijednosno usmjerene škole »imajući na umu kako je ljudska osoba i njezino dostojanstvo najviša vrednota i točka stabilnosti«⁴⁶. Sazrelo je vrijeme, upozorava španjolski političar i parlamentarac E. Nasarre, da školski konfesionalni vjeronauk iziđe iz užih, inicijacijskih okvira župne kateheze, potpuno se integrira u školski sustav te tako uspostavlja korelacijski odnos sa znanjima ostalih nastavnih predmeta, i »u mješavini našeg sekularnog, laičkog i pluralnog društva« preuzme svoju ulogu, a to je »oblikovanje najviših obzorja« koje »može razmjerno odrediti okvir ideala i shvaćanja ljudskog bića u njegovim dubokim težnjama prema sreći, prema punini bitka«⁴⁷.

U suvremenoj Europi i Hrvatskoj, koju se neki u odnosu na svoje kršćansko ishodište usude nazivati »postmodernom« ili »postkršćanskom«, pa čak i »otpadničkom« od kršćanske vjere osjeća se velika potreba za osposobljavanjem mladih naraštaja za orijentaciju u društvu koje je etički pa i vrijednosno neutralno. Polazeći od te potrebe, U. Hemel, definirajući cilj suvremenog školskog vjeronauka, tumači da se to osposobljavanje odnosi na ispravno vladanje emocijama, kritičkim umom i praksom u sredini u kojoj je na djelu multiformni religi-

⁴⁵ Misli se na *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* (potpisan 19. XII. 1996.) i provedbeni *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama* između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije (potpisan, 29. I. 1999.).

⁴⁶ E. ROSANNA: »Koliko i kakve religije treba multikulturalno društvo? Socio-religiozno gledište«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 112.*

⁴⁷ E. NASARRE: »Koliko i kakve religije treba multikulturalno društvo? Političko gledište«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 132–133.

ozni fenomen koji uvelike utječe na ponašanje populacija i na pojedince. Tako će se, po njegovom mišljenju svim učenicima jamčiti zadovoljavajući stupanj religiozne sposobnosti za snalaženje u svijetu. U tom smislu taj europski ekspert poziva vjeroučitelje da se, unatoč krizi obitelji, škole, društva i svoga rada u ostvarivanju školskog vjeronauka, ne povlače nego hrabro nastoje mlade naraštaje osposobljavati za specifičnu religioznu kompetenciju, jer upravo »školski vjeronauk treba, smije i može prenositi ono što je središnji sadržaj kršćanske poruke: svaki čovjek ... posjeduje jedinstvenu i nezamjenjivu vrijednost. Takvo jačanje osjećaja osobne vrijednosti usporedo s religioznim prenosi i socijalnu kompetenciju, koja označava korak dalje u prevenciji krize«⁴⁸.

Zaključno može se reći da se sve više pokazuje spoznaja kako škola, nalazeći se na raskrižju u javnom prostoru pluralističkoga društva u krizi kao i obitelj čija je uloga u prenošenju tradicionalnih vrednota na mlade naraštaje oslabila, mora isto tako sve više biti vrijednosno orijentirana. Kao takva škola treba i vrijednosno orijentirani vjeronauk, jer »vjera«, upravo zbog toga što je u nezamjenjivom smislu u službi vrednota, »nije privatna stvar«⁴⁹. Ovakvo mišljenje da konfesionalni školski vjeronauk u suvremenom otvorenom društvu mora biti u službi prenošenja vrednota zaključak je i rasprave u Njemačkom parlamentu⁵⁰. Desetogodišnja razmišljanja religijskih pedagoga i katehetičara o budućnosti konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi, stručnjaka za područje kojemu taj predmet pripada, podudaraju se s gore istaknutim razmišljanjima, kako politologa, tako sociologa i drugih društvenih i humanističkih stručnjaka. Ta pak budućnost, koja je već započela, sastoji se od mogućnosti i opravdanosti u različitim

⁴⁸ U. HEMEL: »Ohrabrenje za ...«, cit. čl., str. 140.

⁴⁹ W. THIERSE (ur.) *Religion ist keine Privatsache*, Patmos, Düsseldorf, 2000.; poruka ovog zbornog djela na više od 300 stranica u kojem se pokazuje i vrijednosno orijentirani školski vjeronauk sažeta je u uvodnom dijelu njezinog urednika, sadašnjeg predsjednika Njemačkog parlamenta, W. Thierse: »Eventualno povlačenje u vlastite interese unutar crkvenoga prostora ne bi služilo ni katoličanstvu ni našem zajedničkom društvu. Prisutnost vrijednosno stvaralačkih snaga u našem društvu potrebnije je nego ikada« (str. 13).

⁵⁰ Riječ je o rezultatu rasprave u čijem zaključku sudionici, premda različitih konfesija i različitih svjetonazora, ne samo da ne dovode u pitanje potrebu konfesionalnog vjeronauka u suvremenoj školi za izgradnju budućega društva, nego štoviše ističu da će »školski vjeronauk u budućnosti biti autentično konfesionalno profilirana nastava. Ta pak nastava čiji je cilj slobodna odluka i razvoj učenika u vlastitom stavu, osposobljava ga za istinsku toleranciju. Jer samo onaj tko ima vlastiti stav, moći će razumjeti drugoga čovjeka koji isto tako ima vlastito uvjerenje, makar bilo ono različito od njegova« (K. LEHMANN (ur.): *Religionsunterricht in der offenen Gesellschaft. Ein Symposium im Bonner Wasserwerk*, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1998., str. 7–8).

oblicima konkretnog ostvarivanja katoličkog konfesionalnog vjeronauka u javnoj školi⁵¹ s posebnim naglaskom na *odgoju za demokratske vrednote*⁵².

Ponovnim ulaskom vjeronauka u školski sustav (1991.) promicateljima toga zahtjevnog djela u demokratskoj Hrvatskoj bilo je jasno da on ponovno ulazi onamo gdje je do svoga izbacivanja (1945.–1952.) bio sastavnim dijelom gotovo dva stoljeća⁵³. U međuvremenu (1945.–1991.) afirmirala se župna kateheza koja je postigla i zapaženu europsku razinu. Ponovnim ulaskom u školski sustav, valja biti objektivan, nije se moglo ući nekim dovoljno profiliranim školskim predmetom, već s elementima kvalitetno stvorene župne kateheze. No, temeljem desetljetnog iskustva, porukom ovog (EVS – 1999. za Hrvatsku) istraživanja u kontekstu europskog zbivanja, i u zadatku da se stvori *ustroj školstva Republike Hrvatske* valja odlučno prionuti uz djelo koje se zove konfesionalni vjeronauk kao školski profilirani predmet u vrijednosno orijentiranoj školi. Među ozbiljne znakove toga pomaka prema budućnosti svakako valja ubrojiti i ovogodišnji rad Katehetske ljetne škole u Splitu (29. do 31. kolovoza 2000.)⁵⁴.

⁵¹ Usp. R. PALOŠ: »Konfesionalni vjeronauk u javnoj školi na pragu III. tisućljeća«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 142–152. Članak je vrijedan pozornosti naročito i po tome što osvrtno na pojedine europske zemlje sastavlja tako europsku panoramu toga pitanja dokumentirajući je probranom literaturom zadnjega desetljeća iz koje se može sažeti jedan pogled u budućnost: »Konfesionalni školski vjeronauk svakako ima svoju budućnost i u školi XXI. stoljeća«, među ostalim, »pozvan je promicati i ostale općeljudske i kršćanske vrednote, koje su ujedno i oznake suvremenog demokratskog društva ...« (str. 150–151).

⁵² Usp. L. CROMMELINCK: »L' education aux valeurs démocratique: Justification de l'existence d'un enseignement religieux dans le cadre scolaire?«, u: *Lumen Vitae* 53 (1998.) 2, 221–132.

⁵³ Odredbom »novog općeg školskog zakona koji je 1774. uveden u sve zemlje Habsburške Monarhije ... katehizacija je preseljena iz crkve u školu ...« (E. HOŠKO: *Negdašnji hrvatski katehizmi*, Salezijanski provincijalat, Zagreb, 1985., str. 177); Hrvatska je tada bila jedna od tih zemalja.

⁵⁴ Veoma je znakovit bio radni naslov škole: *Prema cjelovitosti odgoja u vjeri. Neophodnost župne kateheze i komplementarnosti s vjeronaukom u školi* (usp. M. ŠIMUNOVIĆ / A. HOB-LAJ: »Priopćenje«, u: *Informativna katolička agencija*, 6. rujna 2000., br. 36, str. 22–25. Osnova za rad škole bio je dokument kojim se koncipira nova župna kateheza koja, definirajući sebe unutar župne zajednice, ne želi zauzimati mjesto vjeronauku u školi, već nastoji s njim uspostavljati komplementarne odnose (usp. M. ŠIMUNOVIĆ / B. ŠKUNCA: »Plan i program župne kateheze. Prema novom poimanju župne zajednice«, u: *Katehetski glasnik* 2 (2000.), br. 1, str. 136–191). Značajna je i izjava 700 vjeroučitelja upućena javnosti s te škole: »U svome djelovanju polazimo od evanđeoskih načela koja su kroz povijest postala univerzalne uljudbene vrednote ugrađene u temelje europskoga i hrvatskog društva« (»Deklaracija o katoličkome vjeronauku u školi donesena na 22. katehetskoj ljetnoj školi«, u: *Informativna katolička agencija*, 6. rujna 2000., br. 36, str. 25.

Zaključak

U »postkršćanskoj« Europi, naročito tijekom vremena poslije rušenja Berlinskoga zida ideja o vrednotama sve je aktualnija i na području odgoja i obrazovanja. Dok takvo opće raspoloženje utječe i na stvaranje novih koncepcija vrijednosno usmjerenog odgoja, obrazovanja i školstva, sve se manje može održati mišljenje o vrijednosno neutralnom obrazovanju i školstvu.

Empirijski utvrđena sličnost građana Hrvatske sa građanima zapadnoeuropskih zemalja upućuje na mogućnost brojnih suradnja na području vitalnog interesa za Hrvatsku i Europu, naročito na području odgoja, obrazovanja i školstva, ali i na potrebu primjerenog obostranog uvažavanja.

Faktorskom analizom dobivena su dva faktora, tradicionalne vrednote i razvoj individualnosti, a korelacijskom analizom utvrđeno je da oni koji su religiozni, desno politički orijentirani, manje obrazovani i iz manjih naselja prianjaju uz tradicionalne vrednote, a oni koji su manje religiozni, mlađi i više obrazovani prianjaju uz vrednote koje razvijaju osobnost. Ta sociološki utvrđena činjenica izaziva jedno problemsko pitanje: Što će biti s budućim, mladim naraštajima koji su orijentirani prema vrednotama koje razvijaju individualnost napuštajući tradicionalne? Odgovor valja, bez kašnjenja, tražiti u stvaranju novih vrednota u kojima bi se uspostavljala ravnoteža između ta dva »seta« vrednota i to zajedničkim interdisciplinarnim radom sociologa, antropologa, psihologa, filozofa, teologa, pedagoga i vjeroučitelja. Time bi se otklanjala opasnost da se vrednote ne apsolutiziraju i ne izobličuju u »idole«.

Evidentan je rezultat ovog (EVS – 1999. za Hrvatsku) istraživanja da se vjera, koju bi mladi naraštaji kao kvalitetu »trebali učiti kod kuće«, na ljestvici vrednota nalazi na predzadnjem mjestu i da se katolici u tome tek neznatno razlikuju od ostalih građana, te da i ta razlika kod studenata i srednjoškolaca ima tendenciju smanjivanja. Unatoč već postojećim općim odgovorima koji podsjećaju na činjenicu da se radi o posljedicama sekularizacije i dekristijanizacije, učinci tog rezultata se ipak prije svega očituju u problemskom pitanju koje je prožeto i emocijama te time dodatno potiče na traženje rješenja u kojemu se ne smije, među ostalim, propustiti i teološko odnosno religiozno pedagoško razmatranje. Teološko promišljanje baca novo svjetlo na taj problem kojim se utvrđuje da u vjeri postoji »diskontinuitet« koji »vrednotu« vjere diže iznad reda ljudskih vrednota, gdje se rangiranje na ljestvici vrednota zamjenjuje sa načelom interakcije u pogledu cjelovitog razvoja ljudske osobe.

Utvrđen je velik stupanj povjerenja građana Hrvatske u odgojno-obrazovni sustav odnosno školstvo. Ta ustanova uživa visoko mjesto na ljestvici povjerenja, odmah poslije Crkve koja uživa povjerenje prvoga mjesta. U tom sklopu uživa povjerenje i predmet školskog vjeronauka za razliku od »istine« o kojoj govore obavijesna sredstva. To je dobra pretpostavka za odlučnost da se poradi

na stvaranju i prihvaćanju novog ustrojstva u Hrvatskoj koji neće biti stranački ili ideološki opterećen.

Osim toga, činjenica da Crkva koja sudjeluje u kreiranju i ostvarivanju predmeta školskog vjeronauka, kao i škola u čijem se »mjestu« on ostvaruje uživaju gotovo izjednačen stupanj povjerenja, može biti veliko jamstvo podrške građana da se vjeronauk odlučno profilira kao školski predmet u vrijednosno usmjerenoj školi.

Treba posebno voditi računa o razlici u rezultatima između ovog istraživanja i onih do kojih su došli neki mediji. Razlika je u znanstvenom pristupu koje slijedi ovo istraživanje za razliku od »instant-metode« kojom se služi u dnevno-političke svrhe bez obzira na manipulacije istinom⁵⁵.

Siguran put protiv takvih postupaka jest znanstvena metoda, tj. uvođenje trajne službe znanstvenih istraživanja (kao što je npr. EVS – 1999. za Hrvatsku), imajući također na pameti da građani u Hrvatskoj pridaju najmanji stupanj povjerenja upravo takvim medijima⁵⁶, iako ne treba podcjenjivati činjenicu da upornim djelovanjem upravo takva obavijesna sredstva također stvaraju »javno mnijenje«.

Iako uz tendenciju sekularnog poimanja kod određenog postotka studenata i srednjoškolaca, vrijedan je pozornosti zaključak da najveći postotak populacije drži kako je školski vjeronauk poželjan i koristan predmet. Poruku mladih građana Hrvatske valja shvatiti kao ozbiljan poziv da se školski vjeronauk od župne kateheze (u čijem je obliku prije devet godina ponovno uveden u školski sustav) profilira u školski predmet u vrijednosno usmjerenoj školi koji će biti po »mjeri«

⁵⁵ U političkoj rubrici Jutarnjeg lista (5. srpnja 2000.), str. 7. novinarka Sanja Modrić, tražeći odgovor na politički konstruirano pitanje je li mjesto vjeronauku u školi ili crkvi, poslužila se upravo takvom metodom: »Jučer smo o tome usputno anketirali desetak katoličkih vjernika i samo je jedan od njih bio za školski vjeronauk. Ta mala neznanstvena i nereprezentativna anketa zanimljiva je i po tome što baš svi naši sugovornici katolici smatraju da, ostao vjeronauk ili ne, škole trebaju uvesti i obvezni predmet opće religijske kulture«. Na problem ovakvog za znanost neprimjerenog ponašanja prema »istini« upozorilo se, navodeći kao argument upravo navedeni primjer, i u jednom uvaženom inozemnom časopisu: U Hrvatskoj »su mediji školski vjeronauk oštro napali ...« (Đ. ZALAR: »Neue Herausforderungen. Kroatiens katholischer Kirche nach dem Machtwechesl«, u: *Herder Korrespondenz* 54 (2000.), 8, str. 420. Valja spomenuti da je od trenutka (studeni 1998.) kada se najavilo potpisivanje provedbenog Ugovora o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije (potpisan 29. siječnja 1999.) na djelu pritisak dijela obavijesnih sredstava čiji se novinari služe gore spomenutom metodom koja dolazi do sasvim suprotstavljenih rezultata onim rezultatima do kojih su došla dva znanstvena projekta: *EVS – 1999. za Hrvatsku i Vjera i moral u Hrvatskoj* (vidi bilješku br. 36).

⁵⁶ Građani u Hrvatskoj »najmanje povjerenje imaju prema medijima ...« (S. BALOBAN / I. RIMAC: »Povjerenje u institucije u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 663.

života mladih naraštaja. U tom smislu valjalo bi svestrano podržati zaključke Katehetske ljetne škole u Splitu (29. do 31. kolovoza 2000.) u čiji prilog općenito govore dosadašnji rezultati projekta EVS – 1999. za Hrvatsku, europsko okruženje u pitanju školskog vjeronauka, kao i eksperti iz religijske pedagogije i katehetike.

Pod tim uvjetom opravdana je nada, iako je zbog stalne mijene u društvu tako nešto teško predviđati, da će profilirani školski vjeronauk koji će biti u službi vrednota vjeru u povjerenju građana dovesti na istu razinu povjerenja koje oni za sada daju obitelji, Crkvi i školi.

Literatura

- P. ARAČIĆ: *Rasti u ljubavi. Priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Glas Koncila, Zagreb, 2000.
- J. BALOBAN / G. ČRPIĆ: »Relevantne vrednote za uspješan brak i željeni broj djece u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 619–640.
- S. BALOBAN / I. RIMAC: »Povjerenje u institucije u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 663–627.
- J. BALOBAN: »Problem prenošenja kršćanskih vrednota u obitelji«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 1–2, str. 171–185.
- J. BARIČEVIĆ: »Duhovno-kulturno obzorje Hrvatske početnice«, u. A. G. ŠABIĆ / J. BARIČEVIĆ / I. VITEZ: *Priručnik uz Hrvatsku početnicu. Prinosi metodici početnog čitanja i pisanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 9–31.
- M. BRUMLIK: »Symbolischer Interaktionismus«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 232–245.
- H. BRUNKHORST: »Systemtheorie«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 193–212.
- Christopher T. WHELAN (Edited by): *Values and Social Change in Ireland*, Gill / Macmillan Ltd, Dublin, 1994.
- G. COTTIER: *Valori e transizione*, Studium, Roma, 1994.
- L. CROMMELINCK: »L' education aux valeurs démocratique: Justification de l'existence d'un enseignement religieux dans le cadre scolaire?«, u: *Lumen Vitae* 53 (1998.), br. 2, str. 221–132.
- W. CUMMINGS / Y. Tomod (Edd.): *Values education. An international comparison of origins and policies*, Pergamon Press, London, 1988.
- G. ČRPIĆ / M. J. MATAUŠIĆ: »Povjerenje u medije«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 673–683.
- G. ČRPIĆ / S. KUŠAR / I. RIMAC: »Neka obilježja situacije laika u našoj Crkvi«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 565–588.
- G. ČRPIĆ / S. KUŠAR: »Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 513–563.

- G. ČRPIĆ / J. JUKIĆ: »Alternativna religioznost«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 589–617.
- G. DALLE FRATTE (Ed.): *Fine e valori*, Armando, Roma, 1992.
- G. De HAAN: »Beratung«, D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 336–341
- W. FLITNER / J. DERBOLAV: *Problemi di etica pedagogica*, La Scuola, Brescia, 1988.
- N. GALLI (Ed.): *Quali valori nella scuola di stato*, La Scuola, Brescia, 1989.
- H. RIFFAULT (ur.): *Les valeurs des français*, Presses Universitaires de France, Paris, 1944.
- U. HEMEL: »Ohrabrivanje za život i prenošenje ciljeva religiozne kompetencije školskog vjeronauka danas«, u: *Kateheza* 22 (2000.) br. 2, str. 134–141.
- J. HOUSSAYE: *Les valeurs à l' école. L'éducation aux temps de la sécularisation*, PUF, Paris, 1992.
- D. KAMPER: »Pädagogische Anthropologie«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 311–316.
- W. KECKEISEN: »Kritische Erziehungswissenschaft«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 117–138.
- E. KÖNIG: »Wert«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 588–593.
- K. LEHMANN (ur.): *Religionsunterricht in der offenen Gesellschaft. Ein Symposium im Bonner Wasserwerk*, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1998.
- G. LENHARDT: »Gesellschaft«, u: D. LENZEN (ur.): *Enzyklopädie Erziehungswissenschaft*. Band 1, Klett-Cotta, Stuttgart, 1992., str. 420–425.
- R. MASSA: *Educare o istruire?*, Unicopli, Milano, 1987.
- L. MORIN / A. ADAN (Edd.): *L' école et les valeurs*, Quebec, 1981.
- C. NANNI: »Valori«, u: J. M. PELLEZZO (ur.): *Dizionario di scienze dell' educazione*, Elle Di Ci / Società Editrice Internazionale, Torino, 1997., str. 1155–1158.
- E. NASARRE: »Koliko i kakve religije treba multikulturalno društvo? Političko gledište«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 125–141.
- F. PAJER: »Testimonianza e iniziazione. Due appuntamenti per l'insegnamento religioso e catechesi«, u: *Li Regno* 45 (2000.), br. 863, str. 447–449.
- R. PALOŠ: »Konfesionalni vjeronauk u javnoj školi na pragu III. tisućljeća«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 142–152.
- R. S. PETERS: *Etica e educazione*, Sillva e Ciarrapico, Roma, 1973.
- O. REBOUL: *I valori dell' educazione*, Ancora, Milano, 1995.
- I. RIMAC: »Strukturiranost ideoloških opredjeljenja građana«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 655–622.
- B. RIOUX: *Le nouveau défi des valeurs*, H.M.H., Montréal, 1969.
- E. ROSANNA: »Koliko i kakve religije treba multikulturalno društvo? Socio-religiozno gledište«, u: *Kateheza* 22 (2000.), br. 2, str. 112–124.
- L. SANTELLI BECCEGATO (Ed.): *Bisogno di valori*, La Scuola, Brescia, 1991.

- E. SCHILLEEBECKX: *Dieu et l'homme. Approches theologiques*, Editions du C. E. P., Bruxelles, 1965., str. 229–230.
- D. SLOAN (Ed.): *Education and values*, Teachers Coll, New York, 1980.
- M. ŠIMUNOVIĆ, »Specifični doprinos vjeroučitelja u cjelovitom odgoju i obrazovanju«, u: *Nastavnik – čimbenik kvalitete u odgoju i obrazovanju. Zbornik radova Drugog međunarodnog znanstvenog kolokvija (Rijeka, 25.–26. ožujka 1999.)*, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 1999., str. 49–57.
- W. THIERSE (ur.): *Religion ist keine Privatsache*, Patmos, Düsseldorf, 2000.
- L. TOMASSI (edited by): *Alternative Religions among European Youth*, Ashgate, Aldershot/Brookfield USA/Singapore/Sydney, 1999.
- M. VALKOVIĆ / G. Črpić / I. Rimac: »Vjera i moral u Hrvatskoj«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 483–511.
- M. VALKOVIĆ: »Opći uvod«, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998.), br. 4, str. 461–473.

Summary

ESSENTIAL VALUES IN THE UPBRINGING OF YOUNG GENERATIONS WITH SPECIAL REFERENCE TO SCHOOL CATECHISM

Alojzije HOBLAJ – Gordan ČRPIĆ, Zagreb

This century has been marked by the topicality of values, especially in the sphere of education. Therefore, this article is based on empirical research of the opinions of the population of Croatia regarding the question »what should children learn at home?« Results reveal similarities between the research done in Croatia that done in other European countries.

But there is a difference worth devoting some attention to: in Croatia a positive correlation was obtained (although with a certain negative tendency, particularly with younger people) between traditional values and the values that are directed towards the development of individuality; the value of religion was placed by citizens in the second-to-last position. It has also been established that Catholics do not differ from other citizens in their attitude towards the cited values, except that they place a slightly higher priority on religion, though this difference shows a tendency to decrease with young university students and grammar school children. This message should be accepted above all as a challenge to provide a warning, upon theological reflection, about the fact that religion cannot be reduced to human values alone, because in its origin it is not a human creation. This also calls for the establishment, on the principle of the complete development of young generations, of establishing a balance among values that will enable the problem of value ranking to be avoided.

For a large percentage of Croatian citizens, catechism is a desirable school subject, although, among university students and somewhat less among grammar school

children, a tendency of a secular relationship towards school catechism is present, i.e. a tendency towards the opinion that school catechism is not a desirable subject in school. In this tendency, the continuation of a practice already present in Croatia must be recognised: a resolution to change the profile of school catechism from the concept of parish catechism into a subject that will, among other things, promote the teaching of values. This idea is likely to meet with success, because this research has also established that Croatian citizens have a high degree of confidence in the institutions having the greatest influence on value formation in younger generations - family, the Church, school.

Key words: values, family, the Church, school, upbringing, education, catechism.